

Асанбекова Д.Д.

**ФИЗИКАНЫ ОКУТУУДА ОҢ ЭМОЦИОНАЛДЫК КЫРДААЛДЫ
ТҮЗҮҮНҮН МЕТОДИКАСЫ**

Асанбекова Д.Д.

**МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНО ПОЛОЖИТЕЛЬНОЙ
СИТУАЦИИ В ОБУЧЕНИИ ФИЗИКИ**

D.D. Asanbekova

**THE METHODOLOGY OF FORMATION OF EMOTIONALLY
POSITIVE SITUATIONS IN TEACHING PHYSICS**

УДК: 53:371.3

Макалада эмоционалдык компетенттүүлүктүн окуу процессиндеги ролу, жогорку окуу жайында физика курсун окутууда оң эмоционалдык кырдаалды түзүүнүн методикасы берилди.

Негизги сөздөр: компетенция, компетенттүүлүк, эмоция, эмоционалдык компетенттүүлүк, эмпатия, кесиптик компетенция.

В статье рассматривается роль эмоциональной компетентности в учебном процессе, методика формирования эмоционально положительной ситуации в обучении курса физики в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, эмоция, эмоциональная компетентность, эмпатия, профессиональная компетенция.

The article discusses the role of emotional competence in the educational process, methods of formation of emotionally positive situation in teaching physics course in high school.

Key words: competence, emotion, empathy, emotional competence, professional competence.

Азыркы мезгилдин талабына ылайык жогорку билим берүү системасы кесиптик компетенттүүлүк мамилени негизинде жүргүзүлүүдө. Бул жагдайда, окуу жайлардын бүтүрүүчүлөрү кесиптик компетен-

цияларга калыптануу менен бирге, келечекте практикада тажрыйба топтоо менен чыныгы компетенттүү адис болууга потенциалдуу мүмкүнчүлүктөргө ээ болушат. Кыргыз Республикасында кесиптик компетенттүүлүктү система катары кароо сунушталып, аны бир канчалаган курамдык бөлүктөрдү калыптоо менен иш жүзүнө ашыруу белгиленген [1].

Кесиптик компетенттүүлүктүн ажырагыз бөлүктөрүнүн бири – эмоционалдык компетенттүүлүк. Белгилүү болгондой эмоционалдык компетенттүүлүк инсандын аныкталган багыттагы жана өзгөчө ишмердүүлүктү камсыздаган ингралдык касиет, мүнөз болуп саналат. Эмоционалдык компетенттүүлүк инсандын өзүнүн жана башка адамдын эмоционалдык ой-толгоосун, абалын жана өзгөчөлүгүн толук таануу менен бирге ал абалдарды жакшы жагдайларга багыттоо боюнча касиети, мүнөзү, сапаты жана жөндөмү. Демек, эмоционалдык компетенттүүлүк эки аспекти камтыйт: а) өздүк, ички абал аспект жана б) башка адамдарга тиешелүү аспект. Ушундан улам эмоционалдык компетенттүүлүктүн түзүлүшү төрт бөлүктөн турат.

Таблица

Эмоционалдык компетенттүүлүктүн түзүлүшү

Өздүк ички аспект	Тышкы “социалдык” аспект
1.1. Өзүнүн сезимин жана эмоциясын таануу	2.1. Башка адамдардын сезимин жана эмоциясын кабыл алуу – эмпатия.
1.2. Өзүнүн сезимин жана эмоциясын тынымсыз башкаруу	2.2. Башка адамдардын сезимин жана эмоциясын тынымсыз башкаруу.

Эмоционалдык компетенттүүлүк эки илимий категория менен аныкталат. Биринчи категория – эмоция. Эмоция адамдын тышкы жана ички таасирлердин жыйынтыгында абдан татаал психологиялык абалга өтүшүн аныктайт. Эмоция кандайдыр бир кубануу, жадырап жайноо, укмуштуудай жагымдуу сезимдер (позитивдүү эмоция) жана ошондой эле коркуу, ачуулануу, башкача айтканда жагымсыз абалга (терс эмоция) дуушар болуу. Инсандын өнүгүүсү сөзсүз түрдө эмоционалдык таасирленүү жүрөт.

Экинчи категория – эмпатия. Эмпатия башка адамдын ой-толгоосун терең түшүнүү, анын ички дүйнөсүн туура кабыл алуу касиети. Эмпатия эки багытта аныктоого болот. Биринчи жагынан, эмпатия башка адамдын эмоциясына ортоктош болуу, анын

абалын түшүнүү, ага тиешелүү мамиле жасоону түшүндүрөт. Экинчи жагынан, эмпатия башка адамдардын ички дүйнөсүн таануунун өзгөчө жолу, башкача айтканда башка адамдын ички дүйнөсүн ал адамдын “көзү” менен көрүү болуп саналат. Педагогдун кесипкөйлүгү окуткан предметтин мазмунун билүү менен гана эмес педагогикалык процесс учурунда жагымдуу эмоционалдуу чөйрө түзө алышы менен дагы мүнөздөлүнөт. Адатта, окуу процессинде студенттин интеллектуалдык деңгээли өзгөрүлүп жатат деп эсептелет. Эгерде, ал өзгөрүү студенттин мотивинин жана эмоция – эрктик чөйрөсүнүн өзгөрүүлөрү менен коштолсо, анда чыныгы “укмуштуудай” болгон жетишкендиктер пайда болмок. Себеби, биринчи жагынан окуу процессинде кандайдыр бир жаңы нерселерге ээ болуу кубанычы, сүйүнүүсү орун

алат, экинчи жагынан, өзүнө-өзү ишенимдери пайда болот. Демек, педагогикалык процессте студенттин интеллектуалдык дагы жана эмоционалдык дагы чөйрөсү бири-бирине органикалык түрдө байланышуу менен орун алса, анда процесстин жыйынтыгы натыйжалуу болот. Эмоционалдык компетенттүүлүгүн өнүктүрүү маселеси бир гана окуучуну угуп, түшүнүү, сабакта позитивдүү эмоционалдык фон түзүү кесиптик зарылчылык менен гана эмес, ошону менен бирге өзүнүн компетенттүүлүгүнө канааттануу, инсандык жана кесиптик өсүүнү баштан өткөрүү менен байланыштуу. Эмоционалдык компетенттүүлүктү калыптандыруу келечектеги педагогдун кесиптик жөндөмүн пайда кылууда жана психологиялык туруктуулугун жогорулатууда өзгөчө актуалдуу болуп эсептелет. Бирок, акыркы мезгилге болочоктогу адистерге педагогдордун эмоционалдык компетенттүүлүктү физиканы окутууда калыптоо маселеси диссертациялык изилдөөнүн предмети катары карала элек. Бул эмгекте, жогорку окуу жайларында физиканы окутууда студенттердин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу маселеси каралат.

Кыргыз Республикасында физикан жогорку жана мектеп системасында окутуунун теориясы жана методикасы боюнча бир канчалаган диссертациялык изилдөөлөр жүргүзүлгөн. Алсак, эң алгачкы кандидаттык диссертация физиканын кыргыз тилиндеги окуу китептеринин сапатына жана анын терминологиясын ирээтке келтирүүгө арналып, ал 1967-жылы Баку шаарында М.Нуракунов тарабынан корголгон.

Белгилей кетүүчү факт, Кыргыз Республикасында профессор, Кыргыз Улуттук Илимдер Академиясыны мүчө корреспонденти, көрүнүктүү окумуштуу Э.Мамбетакунов өзүнүн илимий мектебин негиздеген. Профессор Э.Мамбетакуновдун илимий изилдөөлөрү окуучулардын физикалык түшүнүктөрүн калыптандыруунун психолого-дидактикалык проблемаларын изилдөөгө арналган [2]. Ал бул багытта көптөгөн маанилүү жыйынтыктарга жетишкен: илимий түшүнүктөр таанып билүүнүн объектиси, анын мазмунун өздөштүрүүнүн каражаты, предмет менен кубулуштарды таанып билүүнүн жыйынтыгы катары караларын; физикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу процесси окуучулардын диалектикалык ой жүгүртүүсүнүн өнүктүрүүнүн каражаты экендигин, илимий билимдердин системасында түшүнүктөрдүн ордун, түшүнүктөрдү өздөштүрүүдө окуучулардын кетирген типтүү каталыктарын аныктаган жана алардын пайда болуу себептерин, аларды жоюунун жана болтурбоонун жолдорун далилдеген; илимий түшүнүктөрдү калыптандыруунун жана өнүктүрүүнүн психодидактикалык этаптарын аныктаган жана аларды окуу процессине киргизген; физикалык түшүнүктөрдү калыптандыруунун алгачкы этабында окуучулардын таанып-билүү ишмердүүлүгүн активдештирүү максатында атайын көнүгүүлөрдүн системасын түзгөн жана сабакта пайдалануунун методикасын иштеп чыккан; түшүнүктөрдү өздөштүрүүгө коюлуучу конкреттүү талаптарды, башкача айтканда түшүнүктү өздөштүрүүнүн жалпыланган планын

иштеп чыккан; окуучулардын табигый илимий түшүнүктөрүн калыптандырууда предметтер арасында байланыштардын дидактикалык функцияларын аныктаган; бул максатта ал предметтер арасында байланыштарды ишке ашыруунун дидактикалык системасын иштеп чыккан, анын жардамы менен окуучулардын түшүнүктөрүн калыптандыруунун деңгээли, б.а. билимдердин, билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн сапаты жогорулай тургандыгын илимий жактан далилдеген. Э.Мамбетакунов студенттер үчүн “Илимий түшүнүктөрдү калыптандыруунун психодидактикалык негиздери” темасындагы атайын курстун программасын жана мазмунун иштеп чыккан. Бул атайын курс Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин физика жана электроника факультетинде, ошондой эле физика мугалимдеринин кесиптик квалификациясын жогорулатуу курсарында 1986-жылдан бери окутулуп келе жатат. Ошентип, профессор Э. Мамбетакунов Физика жана табигый билимдер боюнча орто мектептин физикалык билим берүүсүнүн мамлекеттик стандартын жана программасын, физика жана табият таануу окуу китептерин, “Табият таануу” багыты боюнча жогорку билим берүүнүн мамлекеттик стандартын, окуучулардын сабак маалындагы окуу аракеттерин уюштуруунун, семинардык жана лабораториялык сабактардын методикасын иштеп чыкты.

Педагогика илимдеринин доктору, профессор Д.Бабаевдин илимий изилдөөсү физика мугалимдеринин кесиптик ишмердүүлүккө даярдыгын калыптандыруу, мугалимди адистик жактан өркүндөтүүнүн бир жолу катары илимий түшүнүктөрдү калыптандырууга даярдыгы каралат. Ал окуучулардын илимий түшүнүктөрүн калыптандырууга студенттердин даярдыгы мугалимдин инсандыгынын кесиптик маанилүү сапаты болот деп эсептейт жана аны жалпы кесиптик даярдоонун курамдуу компоненти катары карайт. Ошондуктан окуучулардын түшүнүктөрүн калыптандырууну башкаруу мугалимдин негизги жөндөмдүүлүгү болуусу зарыл деп эсептейт. Профессор Д.Бабаевдин ою боюнча мугалимдин инсандыгынын аталган сапатынын компоненттерин төмөнкүлөр түзөт: мотивациялык (тандап алынган адистикке кесиптик-педагогикалык кызыгуу, билимдерди өздөштүрүү жолдоруна кызыгуу), интеллектуалдык (түшүнүктөрдү калыптандыруу жолдору жөнүндө студенттердин кабардар болушу, студенттердин илимий түшүнүктөрүнүн системасынын калыптанышы), операциялык (окуучулардын илимий түшүнүктөрүн калыптандыруу методикасына жана калыптануусун диагностикалоого ээ болуу) [3].

Педагогика илимдеринин доктору, профессор Т.М. Сияев өзүнүн фундаменталдуу илимий эмгектеринде физикалык орто билим берүүнү модернизациялоо моделин иштеп чыккан. Профессор Т.М.Сияев физика предметин орто мектептерде эки баскычтуу мазмун эмес, бири-бирине айкалыштан эки центр менен өтүүнүн илимий-методикалык негиздерин ачкан [4]. Профессор Т.М. Сияевдин негизги идеялары: физикалык билим берүүнү гуманитарлаштыруу; физикалык

билим берүүнү стандартташтыруу; физика курсунун замандын талабына туура келген максаты жана милдети; курстун негизги мазмундук бөлүгү; билимдерди өздөштүрүүнүн критериялары жана текшерүү бөлүгү; окуу-методикалык, материалдык-техникалык жана ресурстук бөлүгү; физикалык билим берүүнүн бирдиктүүлүгү жана бүтүндүгү жана башкалар. Азыркы мезгилде, профессор Т.М. Сияевдин жетекчилиги менен физика предметинин электрондук китебинин түзүүнүн дидактикалык маселелери, физика мугалимдерин бакалавриат-магистр системасында даярдоо, физиканы окутууда педагогикалык-психологиялык аспектилери изилдөө жүргүзүлүүдө. Баса белгилөөчү факт, профессор Т.М. Сияев Кыргызстанда биринчилерден болуп педагогдордун компетенттүүлүгүн калыптоо багытында теле-тренинг иштеп чыгуу менен аны практикага ийгиликтүү киргизди.

Педагогика илимдеринин доктору, профессор Н.О. Мааткеримовдун докторлук диссертациясында жогорку окуу жайында жалпы физика курсун окутуунун эффективдүүлүгүн арттыруу туура нормалдаштыруунун негизинде боло тургандыгын далилген. Ал орто жана жогорку окуу жайларда молекулалык физиканы окутуунун түзүлүшүн жана мазмунун нормалоо проблемасын чечкен [5].

Педагогика илимдери жаш доктору У. Мамбетакуновдун эмгектери орто мектепте табыгый илимий закондорду жана теорияларды окуп-үйрөнүүнүн дидактикалык негиздерине арналган жана аларды окутуунун сапатын жакшыртуунун дидактикалык шарттары аныкталган. Ал докторлук диссертациясында жогорку окуу жайларында мугалимдерди табыгый илимдердин закондорун жана теорияларын натыйжалуу окутууга даярдоо жана иштеп жүргөн мугалимдердин кесиптик-технологиялык даярдыгын жогорулатуу зарыл экендигин белгилеген [6].

Профессор М. Джораевдин эмгектеринде жогорку окуу жайындагы физика курсунун мазмуну, аны окутуунун методикасында кесиптик-педагогикалык багыттуулукту жогорулатуу аркылуу өркүндөтүүнүн зарылдыгы, физиканы ар түрдүү баскычтарда окуп үйрөнүүдө ыктымалдык-статистикалык идеяларды жана түшүнүктөрдү калыптандырууда улануучу принцибин ишке ашыруу жолдору каралган [7].

Ал эми бул илимий изилдөө жогоруда көрсөтүлгөндөй, жогорку окуу жайында студенттерге физиканы окутууда эмоционалдык кырдаалды түзүү методикасына арналган. Оң эмоционалдык кырдаалды окуу процессинин бардык этабында жана окутуунун ар формаларында дагы түзүүгө толук мүмкүнчүлүк бар. Мисалы, физиканын теориялык мазмунун

берүүдө тигил же бул окумуштуунун тагдырынан алынган кызыктуу окуяларды негизги окуу материал менен айкалыштырып берүү, студенттерде оң эмоционалдык кырдаалды пайда кылат. Мындан тышкары, практикалык ишмердүүлүктөрдү жүргүзүүдө, таң калыштуу процесстерди, окуяларды камтыган көнүгүүлөрдү аткаруу, билимди калыптоо менен бирге эмоционалдык толгонууну пайда кылат. Мисалы, белгилүү болгон Хеопстун пирамидасын куруудагы процесстерге арналган эсептерди чыгаруу, ошол мезгилдеги адамдардын эстетикалык элестетүүлөрүн, алардын кыялдануу багыттарын аныктоого шарт түзөт. Мындан тышкары, студенттердин өз алдынча ишмердүүлүгүн уюштурууда дагы билимдердин эмоционалдык аспектилерин ачык көрсөтүүгө багытталган кичинекей, чакан өздүк изилдөөлөрдү сунуштоого болот. Натыйжада, физиканы окутууда эмоционалдык компетенттүүлүктү калыптоо үчүн атайын кесиптик компетенциялардын пайда болушуна атайын педагогикалык шарттарды иштеп чыгуу физикалык билимдин сапатын жакшыртууга мүмкүнчүлүктү түзөт.

Адабияттар:

1. Сияев Т.М. Азыркы мугалимдин компетенттүүлүгү: эмоция жана эмпатия // Жалал-Абад мамлекеттик университетинин Жарчысы, 2012.
2. Мамбетакунов Э. Дидактические функции межпредметных связей в формировании у учащихся естественнонаучных понятий [Текст]: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: Э. Мамбетакунов. - Ташкент, 1992.
3. Бабаев Д. Дидактические основы профессионального становления учителя физики в процессе непрерывного образования [Текст]: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.001.01, 13.00.02 / Д.Бабаев. - Бишкек, 1994.
4. Сияев Т.М. Научно-методологические основы модернизации физического образования в средних школах Кыргызской Республики [Текст]: дис... д-ра пед. наук: / Т.М. Сияев. - Бишкек, 2004.
5. Мааткеримов Н.О. Дидактические основы нормирования процесса обучения физике в средней и высшей школе [Текст]: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01., 13.00.02 / Н.О. Мааткеримов. - Бишкек, 2010.
6. Мамбетакунов У.Э. Методика изучения физических законов в средней школе [Текст] / У.Э. Мамбетакунов. - Бишкек: КНУ, 2003.
7. Джораев, М.Д. Вероятностно-статистические идеи в преподавании физики: методологический и дидактический аспекты [Текст]: моногр. / М.Д. Джораев. - Ташкент: Фан, 1992.
8. Дэниэл Гоулман, Р. Бояцис, Энни Макки. Эмоциональное лидерство. Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта. – М: Альпина Бизнес Букс, 2005.

Рецензент: к.пед.н. Исмаилова Г.Д.